

Remissvar på Mottagande av asylsökande och flyktingar - en översyn

Publicerad onsdag, 29 september 1999 10:45

Flyktinggruppernas och Asylkommittéernas Riksråd, FARR, lämnar härmed följande synpunkter över utredningen Mottagandet av asylsökande och flyktingar - en översyn

Sammanfattning

Utredaren gör en omfattande analys av hur det nuvarande systemet fungerar och ger synpunkter på hur det skulle kunna förbättras. FARR ansluter sig i stort sett till de förslag som utredaren framför. Det nuvarande systemet skulle fungera hjälpligt om det bara vore fråga om korta vistelsetider. Men eftersom så inte är fallet måste det till stora delar förändras. Utredaren citerar en handläggare (sid 56):

-Vi ser allihop när det kommer nya asylsökande, att de är friska, men vi sitter och ser hur de bryts ner. Efter ett år är det inte samma människor. En del klarar sig, men inte alla, speciellt inte de som varit med om hemska saker, krig.

Samma erfarenheter har FARR från otaliga besök på flyktingföreläggningar. Det framkom också i den enkätundersökning om gömda barn som FARR genomförde bland sina medlemmar hösten 1998.

Ett system som tar emot psykiskt friska människor och släpper ut psykiskt skadade människor måste reformeras från grunden .

FARR finner också att Barnkonventionen måste få betydligt större genomslag i asylmottagningsystemet.

Väntetiden och asylutredningen

Att väntetiderna är alldeles för långa, och att detta inte beror på att omsorgsfulla asylutredningar måste få ta sin tid, har varit ett faktum så länge som flyktingföreläggningar har funnits. FARR föreslår att betydligt större resurser ska tillföras utredningssidan vid den nödvändiga omorganisationen av asylmottagandet. Utredningarna måste både ske snabbare efter inlämnad ansökan och bli betydligt grundligare utförda, vilket borde medföra att besluten blir mer rättssäkra. En orsak till att de asylsökande nu bryts ner är att de anser att deras skäl inte har beaktats, att de ibland inte ens fått framföra sina skäl. Utredarna och beslutsfattarna förstår heller inte alltid att det kan ta tid att berätta om svåra saker. FARR har framfört dessa synpunkter på asylutredningen i vårt remissvar till NIPU-utredningen. Men den långa och ovissa väntetiden på en föreläggning eller i eget boende har så stor betydelse för de asylsökandes hälsa att den här inte kan förbigås.

Det är mycket viktigt vilket ombud den asylsökande får. Ombudet måste både vara kunnigt i utlänningslagstiftningen med tillhörande praxis och visa engagemang för sina klienter. FARR efterlyser en utvärdering av ombudens arbete. Ett ombud som visar sig lägga ned minimalt arbete på sina asylärenden bör inte vidare förordnas som ombud. Enligt NIPU-utredningens förslag ska den asylsökande med sitt ombud bli motpart i Länsrätten till Invandrarverkets representant. Ombuden tillsätts f.n. av Invandrarverket. Det är inte lämpligt att Invandrarverket tillsätter sin egen motpart. FARR föreslår att ombuden i stället förordnas av Rättshjälpsnämnden.

FARR delar utredarens uppfattning att de vore olyckligt att överföra asylutredningen till mottagningsenheterna. Det går inte för en social handläggare att förena sitt vanliga arbete med att bedöma asylskäl.

Det ekonomiska ersättningssystemet

Det nuvarande ersättningssystemet är byggt på korta väntetider. Eftersom väntetiderna kan dra ut i årtal, ibland beroende på att hemlandet vägrar att återta sina medborgare, kan den knappa ersättningen i längden få svåra, ekonomiska följdproblem. Utredaren föreslår att om väntetiden blir längre än exempelvis ett år bör vanlig socialbidragsnorm gälla. FARR tillstyrker detta förslag. FARR anser att det då också ska ges större möjligheter att få flytta till en större lägenhet och/eller för barnlösa makar och ensamstående att få en egen lägenhet. Trångboddhet är en av de nedbrytande faktorerna för de asylsökande.

Organiserad verksamhet (OV)

Tanken bakom OV är god: Ingen ska behöva gå sysslös i sin väntan. Alla ska ha något meningsfullt att göra minst 4 timmar per dag. Men det nuvarande OV-systemet upplevs av alltför många asylsökande som ett meningslöst tvång. Och om man inte deltar utan att ha starka skäl till sin frånvaro blir följden avdrag på dagersättningen. Alltför deprimerade människor orkar inte delta. Utredaren påpekar att inget straff i världen kan ändra på detta faktum. Hon har också funnit att det nuvarande OV-systemet inte heller är populärt bland förläggningsspersonalen.

Utredaren vill att det ska vara tvärtom: belöna deltagandet i OV i stället för att göra avdrag för icke deltagande. FARR tillstyrker detta förslag.

FARR föreslår att hela OV-systemet ska ses över. Det måste till en stor förstärkning på OV-sidan. Alla asylsökande ska ingående intervjuas om sin kunskap och sina önskemål. Kunskaperna ska tillvaratas, och önskemålen så långt som möjligt beaktas. Här måste närsamhället involveras, vilket blir lättare om förläggningarna drivs enligt Ludvikamodellen. På kort sikt kan detta bli kostsamt. På längre sikt blir det troligen besparingar, (man slipper en del sjukvårdskostnader). De största fördelarna är att de asylsökande får behålla sitt människovärde och inte förvandlas till en anonym, grå massa.

En annan positiv effekt kan också bli att de asylsökandes kunskaper utnyttjas i samarbete med förläggningsspersonalen på jämställd nivå. Utredaren anser att kostnaderna att driva en förläggning kan nedbringas om de asylsökandes kunskaper på detta sätt bättre tillvaratas. FARR instämmer.

Barn

FARR hävdar att Sverige inte i önskvärd grad lever upp till sina förpliktelser enligt FN:s barnkonvention vad gäller asylsökande barn.

Skolgång:

FARR tar här endast upp hur det kan vara för de barn som bor på en förläggning. Kommunerna får i bidrag till varje elev 60-65 % av genomsnittskostnaden för en svensk elev. Följden blir att de asylsökande skolbarnen år efter år kan tvingas gå kvar i "egna" klasser och enbart få 20 timmars undervisningstid per vecka jämfört med 35 timmar för vanliga mellanstadie- och högstadieelever. De får heller inte undervisning i alla skolämnen. Följden blir förödande om de till sist beviljas uppehållstillstånd och ska gå över till en vanlig klass. De är hopplöst efter från början. Samma brist på kunskap är till nackdel för de barn som sänds tillbaka.

FARR föreslår att det ska vara samma undervisningstid för asylsökande barn som för barn i vanliga, svenska klasser. De asylsökande barnen ska börja i en förberedelseklass, men de ska flyttas över till en vanlig klass så snart deras kunskaper i svenska tillåter detta. Längre tid än ett år ska inget barn behöva gå i en förberedelseklass. Undervisningstiden i en förberedelseklass kan dock vara lägre än den normala tiden. Barnen i dessa klasser måste anpassa sig till mycket nytt, vilket är tröttande. Förberedelseklasserna måste vara små.

En klass med enbart asylsökande barn är på sitt sätt också en otrygg klass, trots att barnen ofta har både kunniga och engagerade lärare. Den skiftande elevsammansättningen hör bl.a. till det som kan vara påfrestande. Klasskamrater försvinner rätt som det är, skolbänken står tom. Barnet kan ha fått avslagsbeslut och sänts iväg, barnet kan ha flyttat till eget boende eller ha förflyttats till en annan förläggning. Och det kan vara bästa vännen som är borta.

Öppna förskolor och sexårsverksamhet. Fritidsverksamhet:

Att ha hand om öppna förskolor ingår ofta i den organiserade verksamheten för asylsökande. Förskolorna kan följaktligen skötas av därtill utbildade och dessutom kanske deprimerade mödrar. Timmarna i barnomsorgen kan utmärkas av skrik och bråk i stället för att vara en utvecklande verksamhet för barnen. FARR påpekar med kraft, att om det är några barn i Sverige som är i behov av en organiserad och pedagogiskt upplagd barnverksamhet så är det de asylsökande barnen. Detta hindrar inte att lämpliga föräldrar biträder de utbildade förskollärarna. Det är t.o.m. önskvärt.

Och det borde vara lika självklart att förskoleverksamheten handhas av utbildade förskollärare. Den är bl.a. en förberedelse inför skolstarten, och det är mycket viktigt att den fungerar på ett bra sätt. Tyvärr är så inte alltid fallet.

Fritidsverksamheten efter den korta skoldagen är också ett försummat kapitel. De asylsökande barnen lämnas i alltför stor utsträckning att driva omkring efter skolans slut. De om några skulle behöva ha någonstans att gå, att få hjälp med läxor, att få prata av sig.

FARR föreslår i likhet med utredaren att de asylsökande barnen ska ha samma rätt till gymnasieutbildning som andra barn i Sverige. Så är det redan nu i vissa kommuner men inte i alla.

Det borde finnas en barnpsykolog knuten till varje förläggning dit barn med förtroende kunde vända sig och som också skulle bedriva en uppsökande verksamhet för att hjälpa barn vilkas problem inte har uppmärksamats.

De asylsökande barnen måste få leva så tryggt som möjligt. Detta innebär att de i de flesta fall ska bo kvar på samma förläggning under hela väntetiden. FARR har exempel på barn som under något år bytt förläggning och skola över tio gånger. Dålig planering har gjort att de flyttats från den ena förläggningen som snart skulle läggas ned till nästa som också den snart skulle läggas ned osv. När det gäller att besluta om en förläggning ska läggas ned får inte enbart ekonomiska aspekter styra. Barnets bästa, i det här fallet att slippa ryckas upp, måste väga mycket tungt när beslutet tas.

Sjukvård för asylsökande barn

Sjukvården måste fungera bra och också den ha en uppsökande verksamhet. Utredaren påpekar att det kan vara traumatiska upplevelser som gör att barn reagerar med fysiska besvär, men att dessa barn bemöts som om de vore fysiskt sjuka. FARR instämmer. Orsaken till att ett barn t.ex. ofta har huvudvärk ska omsorgsfullt utredas och aldrig schablonmässigt "botas" med Alvedon.

Ett asylsökande barn kan redan vid ankomsten ha stort behov av en viss sorts kostnadskrävande sjukvård. Att barnet inte har uppehållstillstånd får inte innebära att nödvändig behandling/operation, som dock inte bedöms vara akut, skjuts upp i väntan på beslut.

Beaktandet av "barnets bästa" måste genomsyra alla beslut och all verksamhet som berör asylsökande barn.

Sjukvård för vuxna asylsökande

Utredaren gör en relativt omsorgsfull genomgång av de nuvarande förhållandena och påpekar de brister som där finns. FARR har funnit samma brister. En del sammanfaller med dem som ovan påpekats beträffande sjukvården för barnen, nämligen:

Man inser inte att vissa sjukdomstillstånd kan vara psykosomatiska, och personen i fråga får då fel behandling. Man ger inte den nödvändiga vård som behövs, om vården tills vidare kan anstå, även om den på sikt är helt nödvändig att ge.

FARR vill vidare påpeka att sjukvården vid förläggningarna är klart underdimensionerad. Det förekommer att det vid en förläggning med kanske 400 asylsökande endast finns läkare tillgänglig en dag i veckan, vilket är helt otillräckligt.

Europarådets kommitté mot tortyr, CPT (Committee for Prevention against Torture), gav år 1998 en rekommendation till Sverige med innehåll att alla asylsökande har rätt till läkarvård och dessutom rätt till undersökning av skador som uppkommit genom misshandel, våldtäkt, tortyr etc, när personen i fråga hade anmält att han blivit utsatt för detta. I CPT ingår både läkare och jurister. CPT hade funnit orsak till att komma med denna rekommendation till Sverige.

FARR delar helt utredarens förslag att en översyn av sjukvården för asylsökande bör göras.

Att förbereda den asylsökande på avslagsbeslut

FARR hävdar att sådan förberedelse måste ske ytterst försiktigt. Att för tidigt ta upp detta ämne medför risker: den asylsökande kan få uppfattningen att hans asylskäl inte utreds tillräckligt. Någon form av övertalning får aldrig ske. Om det i NIPU-utredningen omtalade "early warning"-systemet innebär att man samtidigt som ett laga kraftvunnet avslagsbeslut meddelas tar den asylsökande i förvar, så motsätter sig FARR absolut detta.

Eget boende (ebo)

Asylsökande har rätt att bo utanför en förläggning, i eget boende. De får en blygsam ersättning för boendekostnaden men i övrigt gäller samma villkor som för dem på en förläggning och de får samma bidrag.

FARR delar utredarens uppfattning att även ebo-systemet bör ses över. Ett eget boende hos släktingar kan leda till trångboddhet och relationsproblem.

Utredaren föreslår likaså att vid sådant boende ska bostadsbidraget vara stimulans och inte räknas in i släktingens inkomster. FARR instämmer.

Det vore bra om alternativa boenden kunde erbjudas i mycket större utsträckning än nu, kanske i samarbete med kommuner med tomma lägenheter. De större kostnader detta kan komma att medföra skulle uppvägas av vinster i form av lägre sjukvårdskostnader och snabbare integrering, men framför allt i att de asylsökande lättare skulle känna att de behöll sitt människovärde. Det har visat sig att det går bättre att integrera asylsökande på en plats där de inte är så många. Ett färskt exempel är Vingåker i

Södermanland, där befolkningen nu strider för att få behålla "sina" albanska flyktingar som många har blivit goda vänner med.

Förvar

Först ska sägas att förvar är ett klart bättre alternativ än häkte.

Men förvaren kan bli bättre. Utredaren föreslår att de anställda ska få handledning. FARR tillstyrker detta.

Det finns sammanlagt endast 120 platser på de fyra förvaren, så att de ökade kostnaderna för att förbättra förvaren blir marginella. Det är en fördel att förvaren är förhållandevis små. FARR anser i likhet med utredaren att de små förvaren ska bibehållas och inte slås samman.

Kvinnor på förvar:

Männen är i stor majoritet på förvaren. Ibland finns det endast en ensam kvinna på ett förvar. Förvaren måste organiseras så, att ensamma kvinnor kan bo avskilda från män. I vissa kulturer är det otänkbart för en kvinna att dela "hem" med andra män än nära släktingar. Då blir hon "oren". I förvaren tvingas hon ofta göra detta. Vilka följder detta kan få för en kvinna vid hemkomsten vet vi inte. Många kvinnor känner sig också otrygga på förvaren. Det går, kanske av säkerhetsskäl, inte att låsa dörren till duschrummet. Försök till övergrepp och andra trakasserier har förekommit. Förvaren är byggda så, att det skulle kunna bo enbart kvinnor i en korridor och att dörren till denna korridor skulle kunna hållas låst. Men i praktiken fungerar inte detta. Dörren står oftast öppen och man placerar män i "kvinnokorridoren"

Våldtagna kvinnor måste särskilt beaktas. Det kan dröja länge innan de förmår sig till att berätta vad de utsatts för. Alla blir heller inte trodda, fast de talar sanning. Och även om de blir trodda kan de få avslagsbeslut. Förvar är ingen plats för våldtagna kvinnor med sina svåra trauman. De ska placeras på ett sjukhus eller på en förläggning där de kan få specialistvård.

Icke asylsökande ska inte placeras i förvar. Ett exempel är kvinnor som ska avvisas pga sin prostitution.

Barn på förvar, resp. ställda under uppsikt:

Barn får inte sättas i fängelse i Sverige. Svenska barn sätts heller inte i fängelse. Men myndigheterna har laglig rätt att låsa in flyktingbarn i förvar, i praktiken i fängelse. Detta är ännu ett exempel på hur illa Sverige beaktar barnkonventions krav när det är fråga om flyktingbarn. Barn ska över huvud taget inte tas i förvar. Här måste lagen ändras.

Det är också mycket skadligt för barn, när ena vårdnadshavaren, i praktiken fadern, skiljs från familjen och tas i förvar. I den svåra situation som en avvisning innebär behöver familjen mer än någonsin kunna hålla samman. Uppsikt borde tillämpas i betydligt större utsträckning.

Beträffande uppsikt för barn föreslår FARR, att denna också skulle kunna ske på annat sätt än genom att barnet personligen måste inställa sig hos polisen och på så sätt kanske går miste om skolgång.

Uppsikten skulle exempelvis kunna utövas av skolan.

Tiden i förvar:

Det var från början inte avsikten att tiden i förvaren skulle vara lång. Den var maximerad till två månader. Efter två månader måste en omprövning ske. Det har tyvärr visat sig att denna omprövning ofta blivit en ren formalitet som leder till nya två månader i förvaret osv, osv. Den förvarstagne kan på så sätt hållas inlåst i över ett år. Det ska till ganska grova brott för att man i Sverige ska döma ut ett fängelsestraff på över ett år. Här är "brottet" att ha sökt asyl. Att heller inte veta för hur lång tid man ska vara fängslad är dessutom en form av tortyr.

FARR föreslår att det ska till synnerligen starka skäl till att förvarstiden får förlängas utöver de första två månaderna. Endast en förlängning får ske. Sedan får uppsikt tillämpas.

Övrigt om förvarstagande:

Det bör också göras en särskild utredning av på vilka premisser förvarstagande sker. Att oförberett gripas av polis och låsas in tillfogar alltid psykisk skada både för den som gripes och för den som blir åsyna vittne. Ibland är barn åsyna vittnen. Att när som helst kunna gripas av polis skapar också en stor otrygghet bland alla asylsökande, en otrygghet som bidrar till nedbrytningen.

Likaså måste den som sitter fängslad i förvar kontinuerligt hållas underrättad om hur och när avresan planeras. Inte heller tillbakatransporten får ske på ett chockartat sätt.

Om någon förvarstagen i sin desperation överreagerar och kanske försöker skada sig själv eller andra är ett sjukhus rätta platsen för honom, inte ett häkte.

Positivt är att förvaren tillåter och uppmuntrar besök av utomstående, en verksamhet som borde utökas.

Kostnader:

Många av FARR:s förslag kan tyckas medföra kostnadsökningar. Men att ha kvar ett system där många bryts ned kan aldrig vara försvarbart ur ekonomisk synpunkt.

FARR föreslår att Invandrarverket ska ges betydligt större frihet att inom verket omfördela sina anslag. Kortare utredningstider med rättssäkrare beslut ger besparingar på förläggningssidan.

FARR finner dock att anslagen till Invandrarverket f.n. måste skrivas upp.

Övrigt:

Asylmottagningssystemet måste grundligt ses över. Att samla asylsökande i särskilda bostadsområden kan fungera för en kort tid. Men det är förkastligt att låta människor bo i årtal i något som kan liknas vid ett ghetto. Det har också visat sig att detta system leder till att i grunden friska människor bryts ned. De asylsökande känner sig berövade sin identitet. De har ingen möjlighet att påverka sin situation. Beslut som berör dem fattas över deras huvuden, t.ex. att de ska byta förläggning. Det finns inget forum dit de kan vända sig.

Möten, gärna informella men regelbundet återkommande, mellan de asylsökande och olika personalkategorier ska anordnas. Sådana möten kan klara upp många missförstånd. De asylsökande kommer att känna sig sedda på ett bättre sätt. Sådana möten borde ske i betydligt större utsträckning än vad som nu sker.

Personalen på förläggningarna har ett utsatt och påfrestande arbete. Enligt utredaren efterlyser de själva mycket mera utbildning. Detta bör de få. Det är också viktigt vilken attityd de har till de asylsökande. Dessa är automatiskt i ett underläge. Insikt om detta måste ingå i utbildningen. Många handläggare har hand om så många asylsökande att det är så gott som ogörligt för dem att på ett bra sätt ta hand om alla. Mer personal behövs. Detta skulle också vara ett led i att minska den nuvarande nedbrytningen av de asylsökande.

Alternativa boendeformer har prövats i Ludvika. I Ludvika har också utarbetats ett förslag till ett framtida asylmottagande, likaså i Hallstahammar, vilket senare dock aldrig prövats. FARR föreslår att dessa projekt prövas i större skala.

Flera frivilligorganisationer och kyrkor har engagerat sig i asylmottagningen. Asylsökande vänder sig också ofta till dem för att få stöd, råd och hjälp. Kyrkan har anställt flykting- och invandrarkonsulenter i vissa stift och flyktingassistenter vid vissa förläggningar. De utför ett viktigt arbete. Kyrkan borde ha en

sådan konsulent i varje stift och en sådan assistent vid varje förläggning, någon utomstående dit asylsökande kan vända sig med sina frågor och som kan ordna små kurser och ha samtalsgrupper. Om de anställs eller inte tycks vara en ekonomisk fråga, vilket gör att omfattningen varierar mycket . Även frivilligorganisationernas närvaro skiljer sig mycket åt. Det är möjligt att det fordras stimulansbidrag för att kyrkans och frivilligorganisationernas viktiga verksamhet vid förläggningarna ska kunna byggas ut. Kyrkan och frivilligorganisationerna måste dock alltid stå helt fria från myndigheterna.

Mottagandet av asylsökande är en så viktig fråga för de berörda att alla krafter måste sättas in för att nå upp till Invandrarverkets utmärkta målsättning:

Mottagandet ska vara värdigt. Den asylsökande ska stå i centrum för mottagandet.

Hedemora och Mariefred 1999-09-29

För Flyktinggruppernas och Asylkommittéernas Riksråd, FARR

Britta Flodin

sekreterare